

Hoofdstuk 9

Identiteiten, institutionele voorkeuren en stemgedrag

Kris Deschouwer, Lieven De Winter, Min Reuchamps, Dave Sinardet & Jérémy Dodeigne

Kris Deschouwer is als onderzoeksprofessor verbonden aan de Vakgroep Politieke Wetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel. Zijn onderzoek spitst zich toe op politieke partijen, verkiezingen, federalisme en politieke besluitvorming in verdeelde en complexe samenlevingen.

Lieven De Winter is gewoon hoogleraar aan de Université catholique de Louvain. Zijn onderzoeksterreinen omvatten de verkiezingen, politieke partijen, parlementen, regeringen en identiteiten.

Min Reuchamps is docent aan de Université catholique de Louvain. Zijn onderzoek richt zich vooral op federalisme, multi-level politics en deliberatieve democratie.

Dave Sinardet is professor aan de Vakgroep Politieke Wetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel. Zijn onderzoek richt zich onder meer op federalisme, nationalisme, meertalige democratieën en politieke communicatie.

Jérémy Dodeigne is als doctoraal onderzoeker van het F.R.S.-FNRS verbonden aan de vakgroep Politieke Wetenschappen van de Université de Liège en de Université catholique de Louvain. Zijn onderzoek gaat over parlementen, partijen en multi-level politics.

1. Het debat over het Belgisch federalisme

Sinds 1993 is België een federale staat. Het Sint-Michielsakkoord waarmee “het dak op het federale huis gezet werd” (Dehaene, 2012) was al de vierde grote staatshervorming sinds 1970. En tussendoor waren er verschillende mislukte pogingen om België verder om te vormen van een unitaire staat naar een federatie. De traditionele politieke partijen braken in tweeën onder druk van nationalistische partijen en omdat Nederlandstaligen en Franstaligen het niet eens konden worden over de vorm van het nieuwe België, over de betekenis en het tracé van de taalgrens, over het statuut en de grenzen van Brussel, over de benoeming van een burgemeester in Voeren, over de vraag welke bevoegdheden aan welke overheid toebehoorde en hoe en door wie het beleid zou gefinancierd worden. Alle Belgische regeringen sinds 1965 hadden hun rit voortijdig beëindigd omdat de tegenstellingen tussen partijen uit noord en zuid te groot geworden waren.

Na die vierde staatshervorming en de eerste federale verkiezingen in 1995 leek de rust een beetje teruggekeerd. Na talloze te vroeg gestorven regeringen, kwamen er na 1991 vier

federale coalities die niet over communautaire tegenstellingen struikelden. Er kwam zelfs nog een vijfde staatshervorming die zonder grote al te grote botsingen kon onderhandeld en uitgevoerd worden. Maar toen de tweede paarse regering onder leiding van Guy Verhofstadt in 2007 op haar laatste benen liep, was de geest al weer uit de fles.

Het statuut van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde stond opnieuw bovenaan de agenda, en het kartel van CD&V en N-VA, dat CD&V met Yves Leterme na vijf jaar alvast in Vlaanderen weer aan de macht gebracht had en dat N-VA in leven gehouden had, maakte duidelijk dat er nieuwe stappen moesten gezet worden naar een grotere autonomie voor Vlaanderen. De federale verkiezingen van 2007 en van 2010 stonden dan ook in het teken van BHV en van nieuwe staatshervormingen. Politici uit de twee grote taalgroepen bestookten elkaar met harde verklaringen en verwijten. Media, eveneens in grote mate op taalbasis opgesplitst, lieten zich geregeld meeslepen in het conflict als verdedigers van hun eigen taalgemeenschap (Sinardet, 2013).

Zo duurde het in 2007 zes maanden om een nieuwe regering te vormen en in 2010 bijna achttien maanden. En ook na de zesde staatshervorming van 2012 blijft de vraag of de politieke structuren van België nu wel de meest geschikte zijn en of er niet opnieuw en grondig over de staatsstructuur moet nagedacht worden. Dat vindt in elk geval de N-VA, die in 2010 en opnieuw in 2014 de grootste partij van Vlaanderen en van het land werd. In 2014 werd er weliswaar vooral campagne gevoerd over sociaaleconomische thema's, maar dat de grootste partij van het land op termijn de institutionele banden tussen Vlamingen en Franstaligen nog veel losser wil maken, steekt zij niet onder stoelen of banken. Over de toekomst van België is het laatste woord nog niet gesproken. Het debat over de politieke instellingen is nog niet gesloten (Popelier, Sinardet, Velaers & Cantillon, 2012).

En dus blijft het meer dan ooit de vraag hoe de kiezers in Vlaanderen en Wallonië tegen deze ontwikkelingen aankijken. Wanneer politicologen in het verleden onderzoek deden naar de mate waarin de kiezers in België zich door the thema van de staatshervorming hadden laten leiden bij het uitbrengen van hun stem, bleek telkens weer dat dit maar in beperkte mate het geval was. Andere thema's bleken voor de meeste kiezers doorslaggevend te zijn geweest, zelfs na electorale campagnes waarin de communautaire spanningen centraal stonden (Swyngedouw & Beerten, 1996; Swyngedouw & Rink, 1998; Frogner, De Winter & Baudewyns, 2007; Deschouwer & Sinardet, 2010). En kiezers bleken ook veel minder dan wat uit de toon van het politieke debat kan verwacht worden zich met Vlaanderen of Wallonië te identificeren en des te meer met België.

In dit hoofdstuk staan we in eerste instantie stil bij die identiteiten. De vraag hoe die evolueren is erg belangrijk in een federale staat. Critici van federale oplossingen voor verdeelde samenlevingen stellen dat die niet kunnen bijdragen tot een pacificatie van de spanningen, maar de spanningen eerder doen toenemen. En dat komt omdat een federale staat officiële instellingen geeft aan de verschillende groepen in de samenleving (Erk & Anderson, 2009; Sinardet, 2010; Deschouwer, 2014; Caluwaerts & Reuchamps, 2015). Als in België de Vlamingen, de Walen, de Brusselaars en de Duitstaligen een zelf verkozen eigen parlement hebben, een eigen regering, een eigen administratie, een eigen vlag en een eigen feestdag, dan zou dat kunnen bijdragen tot een versterking van die identiteiten. En dan zou het best kunnen dat de deelstaten als gevolg daarvan opnieuw meer bevoegdheden voor zichzelf gaan vragen, waardoor de spanningen weer oplopen. We zullen daarom kijken naar de manier waarop de identiteiten van de Belgen de voorbije jaren geëvolueerd zijn. Tot nog toe vonden we niet meteen een toename van de Vlaamse of Waalse identiteiten (De Winter, 2002), maar naarmate de federale staat zich in de geesten van de mensen installeert, zou dat wel eens kunnen veranderen. We onderzoeken dan ook of en in welke mate de identificatie met België of met de deelstaten tot uiting komt in het stemgedrag van de burgers.

Naast de identiteiten kijken we ook naar de voorkeuren die de kiezers hebben met betrekking tot de toekomstige inrichting van België. Politieke partijen in noord en zuid hebben daarover vaak verschillende visies. Ook op dit punt toonde het verkiezingsonderzoek tot nog toe aan dat er verschillen zijn tussen de kiezers in Vlaanderen en Wallonië, maar dat die veel minder groot zijn dan wat op basis van het partijpolitieke debat zou kunnen verwacht worden. Nu er gedebatteerd wordt over federalisme en confederalisme en over een mogelijke volledige opdeling van de Belgische instellingen, loont het de moeite om opnieuw te kijken welke de voorkeuren zijn van de kiezers. En ook hier zullen we onderzoeken in welke mate en op welke manier de voorkeuren voor een sterker België of integendeel voor sterkere deelstaten zich vertaalden in het stemgedrag op 25 mei 2014.

2. Identiteiten gemeten

In welke mate iemand zich Vlaming, Waal, Franstalige, Belg of Europeaan voelt, is niet zo eenvoudig vast te stellen. Identiteiten zijn complex en kunnen variëren. Het is best mogelijk om verschillende van de net genoemde identiteiten met elkaar te combineren. Afhankelijk van de situatie waarin iemand zich bevindt, kan de ene belangrijker worden dan de andere.

Wanneer we identiteiten proberen te meten in surveyonderzoek, zal dat altijd een beetje

oppervlakkig en statisch zijn. Het kan ook op verschillende manieren gebeuren die niet noodzakelijk precies dezelfde resultaten opleveren.

In het Belgisch opinieonderzoek zijn er wat dat betreft verschillende tradities (De Winter, 1998). Heel vaak wordt de zogenaamde ‘hiërarchische vraag’ gesteld, waarbij mensen moeten aangeven met welke gemeenschap zij zich in de eerste plaats, en vervolgens in de tweede plaats identificeren (voor een overzicht van de resultaten van 1991 tot 2009, zie Deschouwer & Sinardet 2010). De keuze wordt dan geboden uit entiteiten, zoals Vlaanderen, Wallonië, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige gemeenschap, België, Europa, de stad of gemeente, de provincie. De respondenten moeten dan kiezen. Eén enkele identiteit is de belangrijkste. Wie zich bijvoorbeeld even veel Belg als Waal voelt, moet met deze vraagstelling toch een keuze maken.

Een tweede klassieke techniek – die ook in onderzoek in andere landen frequent gebruikt wordt – is de zogenaamde ‘Moreno-vraag’, genoemd naar de Spaanse politicoloog Luis Moreno (2007). Die vertrekt van twee contrasterende identiteiten. In het Belgische geval wordt dan gevraagd of iemand zich enkel Vlaming of Waal voelt, meer Vlaming of Waal dan Belg, evenveel Vlaming of Waal dan Belg, meer Belg dan Vlaming of Waal of enkel en alleen Belg. Het voordeel van deze vraagstelling is dat de combinatie van twee identiteiten mogelijk is, maar het nadeel is dan weer dat de vraag zich tot twee identiteiten moet beperken. Er is dan geen sprake van Europa of van provincies en gemeenten. En terwijl de tegenstelling Vlaming versus Belg in Vlaanderen een duidelijke betekenis heeft, zijn de identiteiten in Franstalig België niet zo makkelijk in één categorie te vatten. Daar is identificatie mogelijk met de Franse Gemeenschap, met het Brussels Gewest of met het Waalse Gewest.

Er zijn ook nog andere manieren om identiteiten te meten. Er kan nog extra gepeild worden naar de frequentie en naar de sterkte van identiteitsgevoelens (Vandekeere, Doutrelepon & Jacquemain, 1990; 1994; Italiano & Jacquemain, 2014), of er kan voor een hele reeks identiteiten gevraagd worden hoe belangrijk zij voor de respondenten zijn (Reuchamps, Kavadias & Deschouwer, 2014).

Iedere methode heeft dus haar voor- en nadelen. In dit hoofdstuk zullen we verder de Moreno-vraag gebruiken. Die heeft het voordeel dat ze ook in andere landen gebruikt wordt en dus vergelijkingen mogelijk maakt met onder meer identiteiten in bijvoorbeeld Québec en de rest van Canada, in Schotland, Engeland en Wales of in Catalonië en de rest van Spanje. Omdat in onze steekproef het Brussels Gewest niet opgenomen is, en we alleen Waalse kiezers ondervraagd hebben, is de beperking tot de Waalse versus de Belgische identiteit ook zinvol.

In het onderzoek naar de evolutie van de identiteiten in België bleek tot nog toe niet dat de regionale identiteiten belangrijker werden. Maar de voorbije jaren waren echter wel jaren van communautaire hoogspanning. Eerst in 2007 en nadien in 2010-11 laaiden de discussies over BHV, over de taalgrens en de grenzen van Brussel, over de bevoegdheden en over de financiering van gemeenschappen en gewesten, hoog op. In 2010 behaalde de N-VA, een partij die op termijn streeft naar een onafhankelijk Vlaanderen, een eclatant succes, dat in 2014 nog versterkt werd. En omdat het wereldrecord duur formatie gebroken werd door Vlaamse vragen voor meer autonomie en Waalse wensen om niet aan het bestaande systeem te raken, kunnen we verwachten dat in Vlaanderen de Vlaamse identiteit versterkt is, en in Wallonië de Belgische.

Figuur 9.1 ongeveer hier

Figuur 9.2 ongeveer hier

In de figuren 9.1 en 9.2 kan de evolutie van de Vlaamse, Waalse en Belgische identiteiten en hun onderlinge verhoudingen bekeken worden vanaf 1995 tot 2014. Die bevestigt echter niet de verwachtingen. De categorie ‘enkel Vlaming’ die op de sterkste wijze de Vlaamse identiteit uitdrukt, staat in figuur 9.1 helemaal onderaan. Tussen 2010 en 2014 stijgt die van 8% naar 8,7%, wat statistisch niet significant is. Die categorie is overigens ook over de hele tijdsperiode (maar net niet in 2014) diegene die het minst gekozen wordt. Helemaal bovenaan, met telkens ruim 40% van de Vlamingen die ervoor opteren, is de categorie ‘even veel Vlaming als Belg’. Dat is recent ook niet veranderd. Voor twee van de antwoordmogelijkheden is er wel een knik in de grafiek te zien: in 2014 voelen veel meer Vlamingen zich alleen maar Belg (23% - een verdubbeling ten opzichte van 2010) en voelen minder Vlamingen zich meer Vlaming dan Belg (van 27% naar 18%).

De antwoorden op de Moreno-vraag duiden ook in Wallonië op het sterk overwicht van de Belgische identiteit, maar de tendensen zijn iets minder lineair (vanwege een trendbreuk in 2010). In 2014 voelt 37% van de Walen zich enkel Belg, en 12% meer Belg dan Waal. De middencategorie scoort steeds (met uitzondering van 2010) het hoogst (43% in 2014), terwijl diegenen die zich meer Waal dan Belg voelen, of alleen Waal, een zeer kleine minderheid vormen (respectievelijk 7% en 2%).

Al bij al wijzen deze resultaten op redelijk stabiele patronen inzake het relatief gewicht van de verschillende identiteiten, die slechts zeer geleidelijk evolueren in de tijd. En als ze al evolueren, doen ze dat niet in de richting van sterkere subnationale identiteiten. Dat bevestigt

alle eerdere resultaten in dit verband, en overigens ook onafhankelijk van het feit of die nu met de Morenovraag of met de hiërarchische vraag bekomen werden (De Winter, 1998; Frogner & De Winter, 1999; Deschouwer & Sinardet, 2010). Zij zijn dus niet louter het product van momentopnames van een erg vluchtige attitude, die surft op de golven van communautaire spanningen (zoals Voeren, BHV of grotere debatten over de toekomst van België). Als dan politieke partijen die sterk rond deze communautaire breuklijn mobiliseren stemmen verliezen (zoals de Volksunie tot 2001 of eerder nog het Rassemblement Wallon), of integendeel stemmen winnen (zoals het Vlaams Belang na 1991 of de N-VA vanaf 2009), kan dat niet zomaar het gevolg zijn van fluctuaties in de identiteitsgevoelens. Die zijn blijkbaar stabielier dan het stemgedrag. Onderliggend zouden er echter wel ontwikkelingen kunnen zijn in de voorkeuren van de kiezers voor de institutionele toekomst van België, of in het belang dat ze (tijdelijk) stellen in de problematiek van de verhoudingen tussen de taalgemeenschappen in België.

3. Institutionele voorkeuren

Vlaamse en Franstalige partijelites waren de voorbije jaren sterk gepolariseerd rond het thema staats Hervorming, ook al bleken de verschillen op het niveau van de parlementsleden vaak veel minder groot dan het lijkt op basis van het politieke en mediadiscours (Sinardet, Reuchamps & Dodeigne, 2014). Maar wat zijn de voorkeuren van de kiezers met betrekking tot de toekomst van België? Wensen zij dat de deelstaten meer bevoegdheden krijgen, of wensen zij dat de Belgische federale overheid weer meer macht zou krijgen? In het verkiezingsonderzoek van PartiRep in 2009, en opnieuw in 2014, vroegen wij de kiezers om zich te positioneren op een schaal gaande van 0 tot 10, waarbij 0 staat voor 'alle bevoegdheden voor de gemeenschappen/gewesten', 10 staat voor 'alle bevoegdheden voor de federale staat' en 5 expliciet werd aangeduid als een keuze voor de status quo ('het is goed zoals het is'). In Vlaanderen was het antwoord op die vraag in 2009 gemiddeld 4,3 en 4,5 in 2014, in beide gevallen lichtjes in de richting van meer autonomie voor de deelstaten. In Wallonië was het antwoord in 2009 gemiddeld 5,1 en in 2014 5,6, telkens dus lichtjes in de richting van meer bevoegdheden voor België.

In tabel 9.1 hebben we die elfpuntenschaal herleid tot vijf categorieën en de resultaten vergeleken met 2009 (Deschouwer & Sinardet, 2010). We houden de twee extreme posities (alle macht voor België en alle macht voor de deelstaten – antwoorden 0 en 10) apart, evenals de middenpositie (5) die tevredenheid met de huidige toestand uitdrukt. De categorie 'meer

bevoegdheden voor België' zijn dan de punten 1, 2, 3 en 4 en de categorie 'meer bevoegdheden voor de deelstaten' de punten 6, 7, 8 en 9.

Tabel 9.1 ongeveer hier

Op basis van de polarisatie tussen Vlaamse en Franstalige partijelites, zou men kunnen verwachten hiervan een weerspiegeling te zien bij de publieke opinie. Echter, en vergelijkbaar met 2009, is dit niet echt het geval. Het belangrijkste communautaire verschil kan gevonden worden in de steun voor verdere decentralisering en federalisering: Vlaamse kiezers zijn vaker voorstander van het eerste, Waalse kiezers van het tweede. Toch gaat het niet om enorme verschillen: ook ongeveer een kwart van de Vlaamse kiezers wil meer bevoegdheden voor de federale staat, terwijl ongeveer evenveel Waalse kiezers meer naar de deelgebieden wil. De 'extreme' posities blijken nog steeds algemeen vrij weinig populair, hoewel er iets meer steun is om alle bevoegdheden aan de federale staat te geven bij Waalse dan bij Vlaamse kiezers. Verrassend is dat Vlaamse kiezers iets meer voorstander zijn van een status quo in de staatsvorming dan hun Waalse tegenhangers, terwijl deze keuze toch vooral steeds geassocieerd werd met het Franstalige politieke standpunt.

Deze categorie is ook interessant als we de gegevens van 2009 en 2014 vergelijken. De steun voor een status quo groeide bij alle kiezers, wat kan geïnterpreteerd worden als een gevolg van het akkoord over de zesde staatsvorming, dat in tussentijd werd afgesloten, in de zin dat kiezers daardoor vinden dat dit thema (al dan niet voorlopig) niet meer op de politieke agenda thuis hoort of dat hun eerdere voorkeuren voor meer decentralisering ondertussen bevredigd werden. Die laatste lezing lijkt bevestigd te worden als we de gegevens van 2009 en 2014 vergelijken, want het andere grote verschil dat we dan terugvinden is dat zowel in Vlaanderen als in Wallonië de steun voor meer decentralisering daalde. Het lijkt dus aannemelijk dat een deel van de kiezers dat voorstander was van verdere opsplitsing van bevoegdheden geëvolueerd is naar een voorkeur voor de status quo. Behalve deze evolutie van decentralisering naar status quo zijn de cijfers tussen 2009 en 2014 vrij stabiel.

We kunnen verwachten dat de voorkeuren van de kiezers niet helemaal los staan van hun identiteiten. Wie zich heel sterk met Vlaanderen of Wallonië identificeert zal allicht op de vraag naar de institutionele toekomst van het land eerder geneigd zijn om te pleiten voor een grotere autonomie voor de deelstaten. In tabel 9.2 staat voor elk van de antwoorden op de Moreno-vraag de gemiddelde score op de elfpuntenschaal die de preferenties met betrekking

tot staatshervorming meet. Daaruit blijkt heel duidelijk dat wie zich meer met Vlaanderen dan met België identificeert ook duidelijk en significant meer voorstander is van uitgebreidere autonomie voor de deelstaten. En wie zich eerder met België identificeert, neigt meer naar de status quo of naar een lichte voorkeur voor meer Belgische bevoegdheden. In Wallonië is een dergelijk verband echter niet te zien. Alleen de (heel kleine) groep kiezers die zich uitsluitend Waal voelt, onderscheidt zich van de anderen, maar met een voorkeur voor meer bevoegdheden voor de deelstaten die zelfs minder uitgesproken is dan het gemiddelde van alle Vlaamse kiezers. Het verband tussen identiteit en voorkeuren voor de staatsstructuur is dus alleen maar in Vlaanderen waar te nemen. We konden overigens ook in 2009 precies hetzelfde vaststellen (Deschouwer & Sinardet, 2010).

Tabel 9.2 ongeveer hier

3. Identiteiten, staatshervorming en stemgedrag

De laatste en cruciale vraag die we moeten beantwoorden, is of identiteiten en voorkeuren met betrekking tot de staatshervorming zich ook vertalen in stemgedrag. We keken tot nog toe naar de algemene evolutie over de tijd, en zagen daar geen grote ontwikkelingen. Maar we zagen wel dat zowel de Vlaamse als de Waalse bevolking zich elk intern spreidt over zeer verschillende posities, zowel wat identiteiten als voorkeuren betreft. Die verschillen binnen de beide gewesten zouden zich dus kunnen uiten in verschillen in stemgedrag. Daarbij verwachten we uiteraard dat wie een sterkere regionale identiteit heeft en/of wie meent dat de deelstaten meer bevoegdheden moeten krijgen, zal stemmen voor partijen die ook rond die standpunten kiezers proberen te mobiliseren. En dan is het ook altijd de vraag wat dit betekent in Wallonië, waar er geen regionalistische partijen (meer) zijn. Daar zouden partijen met elkaar in competitie kunnen gaan voor de verdediging van België of voor de verdediging van de institutionele status-quo.

Opdat meningen en overtuigingen vertaald worden in stemgedrag, moeten ze ook belangrijk zijn. Kiezers hebben immers vele ideeën, wensen en verwachtingen, maar laten zich bij hun stemgedrag toch leiden door thema's die zij zelf ook belangrijk genoeg vinden. We vroegen onze respondenten daarom in welke mate zij de staatshervorming een belangrijk thema vonden bij het bepalen van hun stem. In tabel 9.3 staan de resultaten. En dan zien we een duidelijk maar wel verrassend verschil tussen Vlaanderen en Wallonië. Het zijn immers de Waalse kiezers die meer belang hechten aan de staatshervorming: ruim 56% van hen vindt dit thema belangrijk of heel belangrijk. En terwijl in Vlaanderen 29% het thema onbelangrijk

vindt, is dat slechts een kleine 19% in Wallonië. Dat is om twee redenen heel opvallend. In het politieke debat komt de vraag naar een verdere staatshervorming vooral uit Vlaanderen, terwijl de Franstalige partijen eerder de stelling verdedigen dat andere uitdagingen belangrijker zijn. Maar het resultaat is bovendien ook opvallend omdat de voorbije twintig jaar uit onderzoek meestal bleek dat de staatshervorming belangrijker werd geacht aan Vlaamse dan aan Franstalige kant (Baudewyns, 2013: 75; Reuchamps, 2013). In 2009 zagen we al wel dat er nog weinig verschil was tussen Vlaamse en Waalse respondenten op dat vlak (Deschouwer & Sinardet, 2010) maar in 2014 blijkt de situatie dus te zijn omgekeerd.

Tabel 9.3 ongeveer hier

Het is evenwel ook nodig om het thema van de staatshervorming in relatie te brengen met andere mogelijke thema's die het stemgedrag kunnen bepalen. Kiezers kunnen verschillende thema's belangrijk vinden, maar maken daarin ook een hiërarchie. En het zijn de belangrijkste thema's die dan de doorslag geven bij het stemgedrag. Wanneer we aan de kiezers vragen om uit een lijst met mogelijke thema's het belangrijkste te kiezen, het thema dat hun stem het meest bepaalt, dan komen – zoals steeds – de sociaaleconomische thema's bovendrijven (zie tabel 9.4), Economie en werkgelegenheid zijn samen goed voor 64% in Vlaanderen en net geen 70% in Wallonië. Slechts een bijzonder klein aantal kiezers (zowat 3% zowel in Vlaanderen als in Wallonië) vindt staatshervorming een doorslaggevend thema. Er bestaan over de institutionele ontwikkeling van België dus verschillende meningen, van een terugkeer naar het unitaire België tot een volledige autonomie voor Vlaanderen en Wallonië, maar er is erg weinig variatie over het belang van die mening in het stemhokje. Voor de meeste kiezers is het helemaal geen stembepalend thema.

Tabel 9.4 ongeveer hier

Maar zelfs als het thema weinig stembepalend is, kan het een rol spelen, en kunnen we verwachten dat kiezers hun identiteiten en hun institutionele voorkeuren laten meespelen – niet noodzakelijk expliciet en bewust – wanneer zij een electorale keuze maken.

Kiezen zij die zich uitsluitend of vooral identificeren met hun gewest meer voor regionalistische partijen? Of omgekeerd, geven de kiezers die verklaren een gemengde identiteit, of uitsluitend of vooral een Belgische identiteit aanhangen, meer voor andere partijen? De eerste hypothese laat zich afleiden uit de literatuur over regionalistische partijen.

Deze bieden een verkiezingsprogramma aan dat focust op de verdediging en promotie van socio-economische belangen van hun regio (Gómez-Reino, De Winter & Lynch, 2006). In dit geval zullen de kiezers met een sterk ontwikkelde regionale identiteit eerder geneigd zijn te stemmen op een partij wiens bestaansreden bestaat uit de verdediging van hun regio (De Winter & Türsan, 1998). In België kan dit kiesgedrag waarschijnlijk het duidelijkst worden waargenomen in het Noorden, gelet op het bestaan van sterke regionalistische partijen (N-VA en VB). In het Zuiden, bestaat er sinds de verdwijning van het *Rassemblement Wallon* in 1985, geen regionalistische partij meer die vertegenwoordigd is in het parlement (Deschouwer, 2009). Binnen deze context is het toch interessant na te gaan naar welke partij(en) de Waalse kiezers met de sterkste regionale identiteit zich wenden. Terwijl de PS vaak wordt beschouwd als de voornaamste erfgenaam van de Waalse Beweging, bestaan er ook binnen de andere Franstalige partijen sterke regionalistische fracties. Bovendien is de verdediging van “le fait wallon” binnen de PS omgebogen van een discours gericht op de vragen naar regionale autonomie naar een discours gericht op het behoud van een sterke federale staat (met name om de interpersoonlijke solidariteit van de sociale zekerheid te waarborgen). Sommige regionalisten zouden zich dus wel eens kunnen afwenden van dit ‘belgicistische’ discours.

Hierbij kunnen we een tweede hypothese formuleren waarbij een sterke regionale identiteit zich zal vertalen in voorkeuren voor meer regionale autonomie, of zelfs de onafhankelijkheid van de regio. In dit geval worden de motieven om te stemmen voor een regionalistische partij versterkt, terwijl de meest Belgische kiezers zullen stemmen voor de partij die het best (het voortbestaan van) België verdedigt. Vroegere studies hebben uitgewezen dat terwijl identiteit en institutionele voorkeuren nauw verbonden zijn, dit verband echter niet systematisch is (Pattie, Denver, Mitchell & Bochel, 1999). Daarom is het noodzakelijk om de respectievelijke invloed van beide dimensies op het stemgedrag te meten. Dit is zeker verantwoord binnen de context van de verkiezingen van mei 2014 toen in het Noorden de campagne omtrent de staatshervorming niet zozeer gebouwd was op een regionalistisch of nationalistisch discours, maar eerder op de socio-economische weldaden van een nieuwe golf van regionalisering. In deze context kunnen sommige kiezers met een gemengde identiteit of een voornamelijk Belgische identiteit, het toch voordelig vinden om een partij te steunen die naar meer regionalisering streeft.

We kijken eerst het verband tussen identiteiten en stemgedrag. In de tabellen 9.5 en 9.6 geven we voor het kiezerskorps van elke partij de antwoorden op de Moreno-vraag. We hebben die tot drie categorieën herleid: uitsluitend of meer Vlaams/Waals dan Belg, even veel

Vlaams/Waals als Belg, en uitsluitend of meer Belg dan Vlaming/Waals. Het stemgedrag is dat voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Voor de verkiezingen voor het regionale of het Europese parlement zijn de verhoudingen dezelfde, zodat we ons hier tot die ene verkiezing kunnen beperken.

Tabel 9.5 ongeveer hier

Tabel 9.6 ongeveer hier

In Wallonië verschillen de kiezerskorpsen van de verschillende partijen nauwelijks van elkaar in dit verband. In alle partijen is het kiezerskorps er verdeeld op dezelfde wijze als het Waalse kiezerskorps in het algemeen, met dus een klein percentage dat de Waalse identiteit boven de Belgische plaatst en met de Belgische identiteit als de meest uitgesprokene.

In Vlaanderen is de situatie anders. Daar stemmen kiezers met een verschillende identiteit ook op verschillende partijen. Er zijn twee verschillende groepen te onderscheiden. Aan de ene kant zijn er N-VA en Vlaams Belang (met weliswaar zeer kleine aantallen – voorzichtigheid is geboden) met een kiezerskorps dat zich duidelijk meer Vlaams dan Belgisch vindt. Aan de andere vinden we sp.a, Open VLD, Groen en PvdA met een kiezerskorps dat meer neigt naar een gemengde of naar een louter Belgische identiteit. Bij sp.a en PvdA (maar ook hier erg kleine aantallen) is de ‘Belgische’ groep de grootste. Tussen beide groepen in vinden we CD&V, met een kiezerskorps dat minder Vlaams is dan dat van N-VA en Vlaams Belang, meer ook minder Belgisch dan de anderen.

Vervolgens kijken we naar het verband tussen institutionele voorkeuren en stemgedrag. In tabel 9.7 geven we voor het kiezerskorps van elke partij de gemiddelde positie op de elfpuntenschaal die aangeeft of de kiezers alle bevoegdheden aan de deelstaten willen toevertrouwen (score 0 op de schaal) of integendeel alle bevoegdheden (opnieuw) op het Belgische niveau willen zien (score 10 op de schaal).

Tabel 9.7 ongeveer hier

Ditmaal vinden we bij de Waalse kiezers wel degelijk een verschil. Geen enkele partij in Wallonië verdedigt expliciet een verdere regionalisering van het land en meer bevoegdheden voor Wallonië. De Franstalige partijen zijn eerder betrokken in een wedstrijd om wie het best de belangen verdedigt van diegenen die de Belgische eenheid willen behouden. De terughoudendheid om na de verkiezingen een federale coalitie te vormen met N-VA

illustreerde dat opnieuw heel duidelijk. En wanneer we kijken naar de kiezers van de verschillende partijen, zien we dat de kiezers van het cdH zich onderscheiden van de anderen. Voor alle andere partijen is de positie van de kiezers op de elfpuntenschaal ongeveer dezelfde als het Waalse gemiddelde. Maar de kiezers van het cdH positioneren zichzelf duidelijk meer naar de Belgische kant van de schaal.

In Vlaanderen vinden we dezelfde verdeling terug als bij de relatie tussen identiteiten en stemgedrag. De partijen wier kiezers (een beetje) meer naar de Belgische kant neigen dan de gemiddelde Vlaamse kiezer zijn Open VLD, sp.a, PvdA en Groen. De kiezers van CD&V (en ook van Vlaams Belang) vinden we in het midden terug. En hier is N-VA de enige partij wier kiezers zich meer uitspreken voor een grotere Vlaamse autonomie. De positie van de N-VA-kiezers is echter niet extreem en is veel minder uitgesproken dan het partijprogramma.

Daarvoor zijn twee mogelijke verklaringen. De eerste is dat N-VA, die campagne voerde rond sociaaleconomische thema's, kiezers heeft weten te overtuigen voor wie een grotere Vlaamse autonomie niet belangrijk of zelfs niet gewenst is. Een tweede verklaring schuilt gewoon in de grootte van de partij. N-VA haalt meer dan 30% van de stemmen in Vlaanderen, en aangezien de kiezers van de andere partijen niet op extreme wijze een pro-Belgische positie innemen, kan het kiezerskorps van N-VA moeilijk heel sterk van het gemiddelde afwijken. In 2009, toen N-VA voor het eerst doorbrak en 13% van de Vlaamse stemmen behaalde, was de gemiddelde positie van haar kiezers op diezelfde schaal 3,1 (met toen een Vlaams gemiddelde van 4,3). Door te groeien heeft de partij dus een wat meer gematigd kiezerskorps gekregen. Toch is het verschil tussen de gemiddelde sp.a-kiezer (5,3 op de schaal) en de gemiddelde N-VA-kiezer (3,7 op de schaal) beduidend en significant. N-VA is zonder meer de enige partij waarvan de kiezers een vrij uitgesproken profiel hebben, zowel met hun identitaire keuzes (meer Vlaams dan Belgisch) als met hun voorkeuren voor een verdere hervorming van de staat in de richting van meer Vlaamse autonomie. Of dat ook geldt voor de kiezers van het Vlaams Belang is moeilijk te zeggen. Die partij is zo klein geworden dat er in een louter toevallige steekproef van het kiezerskorps te weinig VB-kiezers zijn om stellige uitspraken te doen over hun profiel. In het verleden bleek echter al dat de kiezers van het Vlaams Belang zich meer onderscheidde door hun overtuigingen op het gebied van migratie en criminaliteit dan door een sterk Vlaams-nationaal profiel.

4. Besluit

In België wordt de « nationale » politiek vaak samengevat als een permanent conflict tussen twee monolithische blokken, de ene Vlaams en de andere Waals/Franstalig. Men kan zich

echter afvragen of deze visie van de werkelijkheid geldt voor de kiezers. In de voorbije decennia heeft het onderzoek naar de zogenaamde etno-territoriale identiteiten herhaaldelijk uitgewezen dat de situatie complexer is dan een simpele taaltegenstelling. De resultaten van het kiezersonderzoek van 2014 bevestigen deze diversiteit aan identiteiten van de Belgen. Zelfs wanneer men de respondenten “dwingt” te kiezen tussen de categorieën van de Moreno-vraag, opteren de meesten voor een gemengde identiteit.

Een soortgelijke dynamiek doet zich voor inzake de institutionele voorkeuren. Terwijl de Vlamingen gemiddeld iets meer neigen naar gewestelijke en gemeenschapsautonomie, is de kloof groter binnen elke van deze twee gemeenschappen dan tussen beide gemeenschappen, en dan vooral in Vlaanderen. Bovendien, zelfs al staat het thema staatshervorming vaak in het centrum van het politieke debat, op het moment dat kiezers hun electorale keuze maken speelt het geen doorslaggevende rol. Een opmerkelijke verschuiving tegenover vroeger, en een evolutie die helemaal haaks staat op het officiële politieke debat, is wel dat Waalse kiezers staatshervorming uiteindelijk nog iets belangrijker vinden dan Vlaamse.

Toch vonden we duidelijke relaties tussen identiteiten en stemgedrag alsook tussen institutionele voorkeuren en stemgedrag. En die verschillen zijn opnieuw vooral binnen Vlaanderen te vinden. De Franstalige partijen hebben in Wallonië allemaal een kiezerskorps dat de gemiddelde Waalse kiezer op het vlak van identitaire voorkeuren keurig weerspiegelt. Bij de vraag naar de gewenste toekomst van de Belgische staat vonden we dat alleen de kiezers van cdH een meer ‘Belgische’ positie innamen dan de anderen.

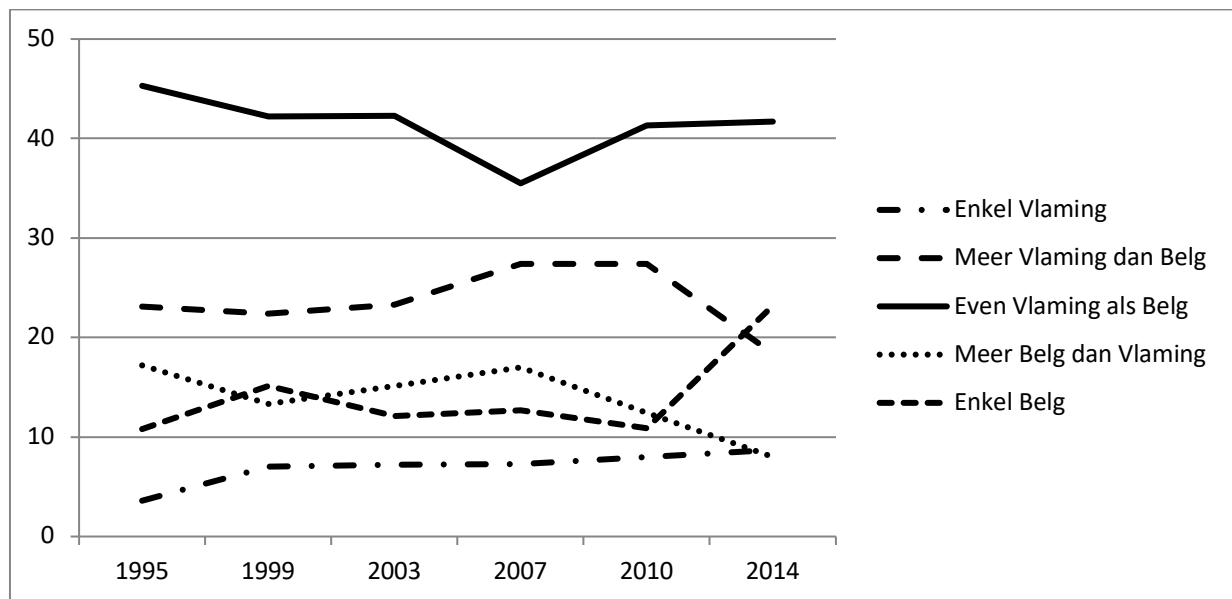
In Vlaanderen is het partijlandschap op het vlak van identiteiten en institutionele voorkeuren verdeeld in drie groepen. Aan de meer Vlaamse kant staat N-VA, met een profiel dat significant verschilt van de anderen. En aan de meer Belgische kant, zowel wat identiteiten als wat institutionele voorkeuren betreft, vinden we Open VLD, sp.a, Groen en PvdA. In het midden bevindt zich CD&V. De verdeling van de Vlaamse partijen op dit vlak volgt bijna ook de verdeling tussen links en rechts. Alleen Open VLD wijkt hiervan af, met kiezers die zich meer Belg dan Vlaming voelen en die zich eerder uitspreken voor wat meer bevoegdheden voor de Belgische federale overheid dan voor de deelstaten. Er lijkt dus aan Vlaamse kant een electorale markt te bestaan voor een meer expliciet Belgisch profiel, die nog grotendeels onaanbeoordeld is en waarop verschillende partijen elkaar zouden kunnen beconcurreren. De vraag is of en hoe partijen zich bij de volgende verkiezingen op communautaire thema's zullen profileren en hoe kiezers daarop zullen reageren.

Bibliografie

- Baudewyns, P. (2013), *Dynamiques électorales en Belgique. Théorie des réalignements et analyses des résultats des élections législatives en Belgique depuis 1945*, Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain.
- Caluwaerts, D. & Reuchamps, M. (2015), Combining Federalism with Consociationalism: Is Belgian Consociational Federalism Digging its Own Grave?, *Ethnopolitics*, online first.
- Dehaene, J.L. (2012), *Memoires*, Leuven: Van Halewijck.
- Deschouwer, K. (2009), The Rise and Fall of the Belgian Regionalist Parties, *Regional & Federal Studies*, vol 19 (4), p. 559-577.
- Deschouwer, K. (2014), Federalisme tussen oplossing en probleem, in: C. Devos (ed), *België#2014. Een politieke geschiedenis van morgen*, Gent: Borgerhoff & Lamberigts, p. 299-320.
- Deschouwer, K. & Sinardet, D. (2010), Identiteiten, communautaire standpunten en stemgedrag, in: K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe & S. Walgrave (eds), *De stemmen van het volk. Een analyse van het stemgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009*, Brussel: VUB Press, p. 75-98.
- De Winter, L. (1998), Ethnoterritoriale identiteiten in Vlaanderen: verkenningen in een politiek en methodologisch mijnenveld, in: M. Swyngedouw, J. Billiet, A. Carton & R. Beerten (eds), *De (on)redelijke kiezer. Onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen. Verkiezingen van 21 mei 1995*, Leuven: Acco, p. 159-180.
- De Winter, L. (2002), De ondraaglijke lichtheid van het Belg- of Vlaming-zijn: het enigma van etno-territoriale identiteiten in Vlaanderen, in: M. Swyngedouw & J. Billiet (eds), *De kiezer heeft zijn redenen. 13 juni 1999 en de politieke opvattingen van Vlamingen*, Leuven: Acco, p. 215-232
- De Winter, L. & Frogner, A.-P. (1999), Les identités politiques territoriales : explorations dans un champ de mines politique et méthodologique, in: A.-P. Frogner & A.-M. Aish (eds), *Des Elections en Trompe-l'œil. Enquête sur le comportement électoral des Wallons et des Francophones*, Bruxelles: De Boeck, p. 67-96.
- De Winter, L. & Türsan, H. (1998), *Regionalist parties in Western Europe*, London: Routledge.
- Erk J. & Anderson L. (2009), The Paradox of Federalism: Does Self-Rule Accommodate or Exacerbate Ethnic Divisions?, *Regional and Federal Studies*, vol 19 (2), p. 191-202.
- Frogner, A., De Winter, L. & Baudewyns, P. (2008), Les Wallons et la réforme de l'Etat. Une analyse sur la base de l'enquête post-électorale de 2007, Pôle Interuniversitaire sur l'Opinion publique et la Politique (PIOP).

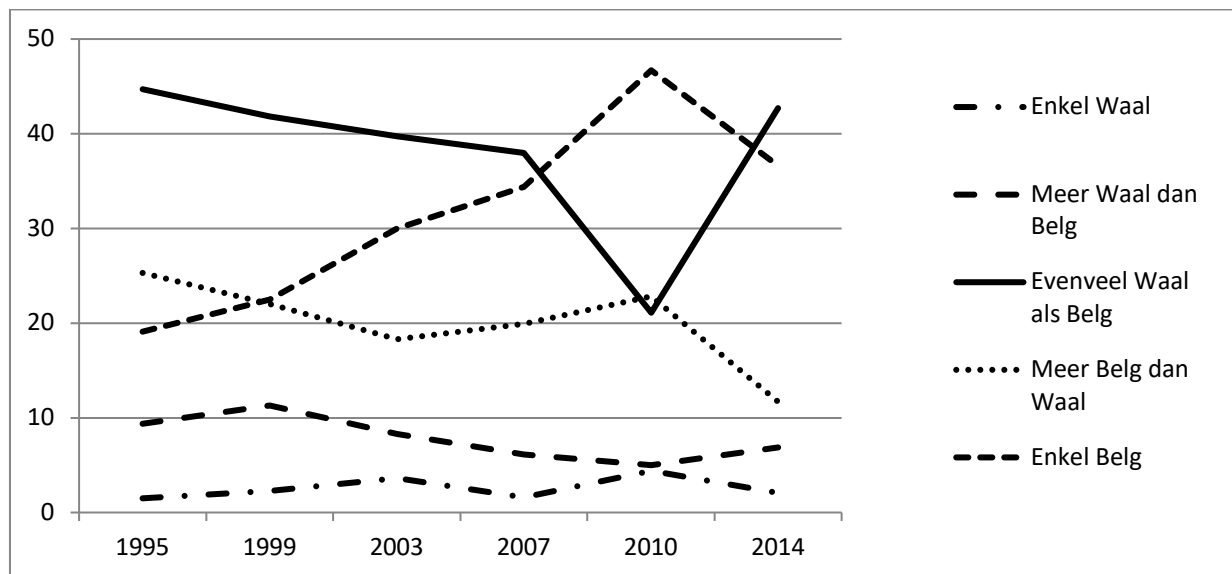
- Gómez-Reino, M., De Winter, L. & Lynch, P. (2006), Conclusion: The future study of autonomist and regionalist parties, in: M. Gómez-Reino, L. De Winter & P. Lynch (eds), *Autonomist parties in Europe: Identity politics and the revival of the territorial cleavage*, Barcelona: ICPS.
- Italiano, P., & Jacquemain, M. (2014), 25 ans après, les Wallons sont-ils toujours belges ? Les sentiments identitaires des Wallons de 1988 à 2013, in: R. Cardelli, T. Bornand, & S. Brunet (eds), *Le Baromètre social de la Wallonie. Engagement, confiance, représentation et identité*, Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain, p. 111-129.
- Moreno, L. (2007), Identités duales et nations sans État (la Question Moreno), *Revue internationale de politique comparée*, vol 14 (4), p. 497-513.
- Pattie, C., Denver, D., Mitchell, J. & Bochel, H. (1999), Partisanship, national identity and constitutional preferences: An exploration of voting in the Scottish devolution referendum of 1997, *Electoral Studies*, vol 18 (3), p. 305-322.
- Popelier, P., Sinardet, D., Velaers, J. & Cantillon, B. (eds), *België, Quo Vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen-Cambridge: Intersentia, 370 p.
- Reuchamps, M. (2013), The Future of Belgian Federalism Through the Eyes of the Citizens, *Regional & Federal Studies*, vol. 23 (3), p. 353-368.
- Reuchamps, M., Kavadias, D. & Deschouwer, K. (2014), Drawing Belgium: Using Mental Maps to Measure Territorial Conflict. *Territory, Politics, Governance*, vol 2 (1), p. 30-51.
- Sinardet D. (2010), From consociational consciousness to majoritarian myth. Consociational democracy, multi-level politics and the Belgian case of Brussels-Halle-Vilvoorde in *Acta Politica. International Journal of Political Science*, vol. 45 (3), p. 346-369
- Sinardet D. (2013), How Linguistically Divided Media Represent Linguistically Divisive Issues. Belgian Political TV-Debates on Brussels-Halle-Vilvoorde. *Regional and Federal Studies*, vol. 23 (3), p. 311-330
- Sinardet, D., Reuchamps, M. & Dodeigne, J. (2014), De communautaire breuklijn in België: kloof of spleetje, in: C. Devos (ed), *BELGIË#2014: Een politieke geschiedenis van morgen*, Gent: Borgerhoff & Lamberigts, p. 273-297.
- Swyngedouw, M. & Beerten, R. (1996), Cognitieve en affectieve motieven van partijkeuze. De nationale verkiezingen van 21 mei 1995, *Res Publica*, vol 36 (4), p. 555-574.
- Swyngedouw, M. & Rink, N. (2008), Hoe Vlaams-Belgischgezind zijn de Vlamingen? Een analyse op basis van het postelectorale verkiezingsonderzoek 2007, Centrum voor Sociologisch Onderzoek, Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (ISPO).

Figuur 9.1: Evolutie van identiteiten in Vlaanderen (1995-2014)

Bron: ISPO-PIOP verkiezingsonderzoek 1995, 1999, 2004, 2007, 2010; PartiRep 2014

Figuur 9.2: Evolutie van identiteiten in Wallonië (1995-2014)

Bron: ISPO-PIOP verkiezingsonderzoek 1995, 1999, 2004, 2007, 2010; PartiRep 2014

Tabel 9.1: De voorkeuren met betrekking tot de toekomst van België (percentages)

	Vlaanderen		Wallonië	
	2009	2014	2009	2014
Alle bevoegdheden voor gemeenschappen en gewesten	4,9	4,0	5,5	1,1
Meer bevoegdheden voor gemeenschappen en gewesten	47,0	34,5	33,5	24,7
Het is goed zoals het is	24,2	38,0	22,5	31,6
Meer bevoegdheden voor de federale staat	20,3	19,6	29,6	31,8
Alle bevoegdheden voor de federale staat	3,5	4,0	8,9	10,8

Tabel 9.2: De voorkeur voor de toekomst van België en de identificatie met Vlaanderen/Wallonië en België (gemiddelde score op elfpuntenschaal)

	Vlaanderen	Wallonië
Enkel Vlaming / Waal	3,14	4,92
Meer Vlaming / Waal dan Belg	3,76	5,75
Even veel Vlaming / Waal als Belg	4,47	5,22
Meer Belg dan Vlaming / Waal	5,68	6,26
Enkel Belg	5,20	5,69

Tabel 9.3: Het belang dat gehecht wordt aan het thema ‘staats hervorming’ bij het maken van een electorale keuze (percentages)

	Vlaanderen	Wallonië
Heel belangrijk of eerder belangrijk	42,5	56,5
Noch belangrijk, noch onbelangrijk	28,4	25,0
Eerder onbelangrijk of helemaal niet belangrijk	29,1	18,6

Tabel 9.4: Het belang van verschillende thema's voor het bepalen van de stem: percentage dat een thema het belangrijkste vindt (percentages)

Thema's	Vlaanderen	Wallonië
Werkgelegenheid	38,9	51,7
Economie	25,2	17,9
Fiscaliteit	9,7	7,0
Milieu	9,1	7,3
Criminaliteit	7,8	6,0
Immigratie	6,2	6,9
Staatshervorming	3,1	2,6
Defensie	0,0	0,6

Tabel 9.5: De relatie tussen identiteit en stemgedrag in Vlaanderen

	N-VA	CD&V	Open VLD	sp.a	Groen	VB	PvdA
Enkel Vlaming of meer Vlaming dan Belg	45,5	21,8	13,8	16,3	9,7	52,6	19,0
Evenveel Vlaming als Belg	40,2	48,1	45,9	38,5	48,6	21,1	38,1
Enkel Belg of meer Belg dan Vlaming	13,3	30,1	40,4	45,2	41,7	26,3	42,9
Totaal	N=271	N=133	N=109	N=104	N=72	N=19	N=21

Tabel 9.6: De relatie tussen identiteit en stemgedrag in Wallonië

	PS	MR	cdH	Ecolo	PTB- Go	PP
Enkel Waal of meer Vlaming dan Belg	11,3	5,2	6,7	7,0	14,0	21,4
Even veel Waal als Belg	39,4	41,5	47,4	47,4	34,9	28,6
Enkel Belg of meer Belg dan Waal	49,3	43,3	46,2	45,6	51,2	50,0
Totaal	N=213	N=135	N=104	N=57	N=43	N=28

Tabel 9.7: Gemiddelde voorkeur voor de bevoegdheidsverdeling per partij (0 = bevoegdheden voor gemeenschappen en gewesten / 10 = alle bevoegdheden voor de federale staat)

N-VA	3,7 (N=271)	PS	5,5 (N=213)
CD&V	4,5 (N=133)	MR	6,0 (N=135)
Open VLD	5,2 (N=109)	cdH	6,6 (N=104)
sp.a	5,3 (N=104)	Ecolo	5,7 (N=57)
Groen	5,0 (N=72)	PTB-Go	5,2 (N=43)
Vlaams Belang	4,5 (N=19)	PP	5,6 (N=28)
PvdA	5,5 (N=21)		
Gemiddelde Vlaanderen	4,5	Gemiddelde Wallonië	5,6